

Stedsutvikling i Hedmark

Oppsummering og evaluering av arbeidet med stedsutvikling i 16 distriktskommuner i Hedmark i perioden 1998-2018

Oppdragsgiver:

Innlandet fylkeskommune

Forfattere:

Martin Sollund Krane

Rapporttittel	Stedsutvikling i Hedmark. Oppsummering og evaluering av arbeid med stedsutvikling i 16 distriktskommuner i Hedmark i perioden 1998-2018
Institusjon	NORCE Samfunnsforskning
Oppdragsgiver	Innlandet fylkeskommune
Gradering	Åpen
Rapportnr	17-2020
ISBN	978-82-8408-095-6
Antall sider	22
Publiseringsmnd	August 2020
Bildekreditering	Jechstra
Geografisk område	Tromsø
Stikkord	Stedsutvikling, distriktskommuner, Hedmark

Rapporten oppsummerer Hedmark fylkeskommunes arbeid med stedsutvikling i fylkets 16 distriktskommuner i perioden 1998-2018, og ser dette arbeidet i lys av tidligere erfaringer og evalueringer av stedsutviklingsarbeid.

Innhold

1.	Innledning	4
1.1.	Tema og problemstillinger	4
1.2.	Metoder og gjennomføring.....	4
1.2.1.	Dokumentanalyse.....	4
1.2.2.	Intervju	5
2.	Stedsutvikling nasjonalt og i Hedmark	6
2.1.	Stedsutvikling	6
2.2.	Satsing på stedsutvikling i en historisk, nasjonal kontekst	6
2.3.	Hva skal til for å lykkes med stedsutviklingsarbeid?	8
3.	Stedsutviklingsarbeid i Hedmark	10
3.1.	Innledning.....	10
3.2.	Stedsutviklingsarbeidet i Hedmark	10
3.2.1.	Overordnet oversikt over arbeidet med stedsutvikling i Hedmark	11
3.3.	Et nærmere blikk på innholdet i Hedmarks arbeid med stedsutvikling.....	15
3.3.1.	Om historie, identitet og stolthet	15
3.3.2.	Om medvirkning og engasjement	16
3.3.3.	Om synergieffekter	18
3.3.4.	Om samarbeidet mellom aktørene	18
3.3.5.	Suksessfaktorer	20
4.	Oppsummering – utfordringer og muligheter framover	20
4.1.	Erfaringer fra arbeidet i Hedmark i lys av tidligere evalueringer	20
4.2.	Muligheter framover	20
4.3.	Anbefalinger	21
5.	Referanser	22

1. Innledning

Denne rapporten er utarbeidet av NORCE Research Centre på oppdrag fra Innlandet fylkeskommune, og gir en oppsummering og evaluering av Hedmark fylkeskommunes arbeid med stedsutvikling i fylkets 16 distriktskommuner i perioden 1998-2018. Fylkeskommunen har ønsket å trekke erfaringer fra arbeidet med stedsutvikling inn i nye Innlandet fylkeskommune, og så derfor behov for å få utarbeidet en oppsummering og evaluering av stedsutviklingsarbeidet i lys av relevante eksterne forsknings- og evalueringsarbeider. Fylkeskommunen ønsket at evalueringen i tillegg skal peke på utfordringer og muligheter i stedsutviklingsarbeidet framover.

Rapporten inneholder oppsummering og analyse av stedsutviklingsarbeid i Hedmark, en sammenfatning av muligheter og utfordringer framover, samt konklusjon og anbefalinger relatert til problemstillingene i prosjektet.

Vi retter en takk til Innlandet fylkeskommune for samarbeidet, og til alle informantene som velvillig har stilt opp på intervju. Takk også til Vigdis Nygård (NORCE) for verdifulle innspill og kommentarer til denne rapporten.

1.1. Tema og problemstillinger

Dette prosjektet har tatt utgangspunkt i følgende problemstillinger som oppdragsgiver har ønsket belyst:

- a) *Hva vet vi, ut fra tidligere evalueringer, om hva som skal til for å lykkes med stedsutviklingsarbeid?*
- b) *Hvordan kan arbeidet i kommunene i Hedmark belyses i forhold til dette?*
- c) *Hvordan har fylkeskommunen og andre regionale aktører bidratt, og hvordan kan fylkeskommunen bidra til å videreutvikle attraktive steder i distriktene fremover?*

Vi har i arbeidet med å besvare problemstillingene lagt vekt på fylkeskommunens rolle som koordinator og tilrettelegger for stedsutviklingsarbeidet som har foregått i de 16 distriktskommunene i Hedmark i perioden 1998-2019. Vi har også sett nærmere på i hvilken grad stedsutviklingsarbeid i de aktuelle kommunene i Hedmark har vært knyttet til, og blitt påvirket av, nasjonale satsinger, f. eks. i regi av Kommunal- og regionaldepartementet og Distriktssenteret.

1.2. Metoder og gjennomføring

1.2.1. Dokumentanalyse

Dokumentanalysen har vært delt inn i to hoveddeler. Den første delen består av en gjennomgang og analyse av relevante dokumenter fra stedsutviklingsarbeidet i Hedmark fylkeskommune i perioden 1998-2018, samt øvrig relevant litteratur, herunder forskningslitteratur og dokumenter fra statlige utviklingsprogram som omhandler stedsutviklingsarbeid i den aktuelle perioden og rapporter om slikt arbeid som er gjort i andre fylker. Hensikten med dokumentanalysen har vært å få fram en kortfattet og summarisk oversikt over de lange linjer i stedsutviklingsarbeidet – både

nasjonalt og i Hedmark spesifikt i perioden 1998 og fram til nå. Oversikten inkluderer en sammenfatning av forsknings- og evalueringsrapporter fra studier der Hedmarkskommuner er caser. Den andre delen av dokumentanalysen består av en gjennomgang og analyse av referater fra erfaringsmøter med fem kommuner (Alvdal, Eidskog, Grue, Kongsvinger og Tolga) som ble gjennomført av Hedmark fylkeskommune i 2019.

1.2.2. Intervju

Vi har gjennomført intervjuer med til sammen seks nøkkelpersoner – alle med ulike roller i stedsutviklingsarbeid i Hedmarks distriktskommuner i løpet av den aktuelle perioden. Tre av informantene var kommunale ledere for stedsutviklingsprosjekter i tre ulike kommuner, to var ansatt i tidligere Hedmark fylkeskommune – med spesielt faglig ansvar for stedsutviklingsarbeid i kommunene og én var ansatt i Statens vegvesen med ansvar for Statens vegvesens engasjement i stedsutviklingsarbeidet. Nøkkelpersonene ble valgt ut i samråd med oppdragsgiver, på bakgrunn av at de har vært sentrale i stedsutviklingsarbeidet, på en slik måte at det kunne forventes at de hadde nyttige erfaringer – i tillegg til perspektiver på hvordan stedsutviklingsarbeid kan drives framover. Hensikten med intervjuene var å innhente kunnskap, erfaringer og vurderinger av hvordan kommunene konkret har arbeidet med stedsutvikling, samt få fram vurderinger av hvordan fylkeskommunen og andre aktører kan jobbe med muligheter og utfordringer knyttet til stedsutvikling framover, også inn i det nye Innlandet fylkeskommune. Intervjuene ble gjennomført som video- eller telefonintervju, og hadde en varighet på mellom 30 og 80 minutter.

Under arbeidet med analysene, har vi benyttet metodetriangulering for å se dokumentanalysene, referatgjennomgangen og intervjuene i sammenheng med hverandre.

2. Stedsutvikling nasjonalt og i Hedmark

2.1. Stedsutvikling

Stedsutvikling defineres her – i tråd med oppdragsgivers definisjon – som *helhetlig utvikling av et sted som har et navn, en identitet og en geografisk avgrensing*. Arbeid med stedsutvikling er her nærmere definert som bredt anlagt samarbeid om både næringsmessig, sosiokulturell og fysisk videreutvikling av stedet med basis i lokale ressurser.

Praktisk stedsutviklingsarbeid i Norge har gjennomgått en utvikling siden starten av 1990-tallet. Mens fokuset dette tiåret i stor grad var rettet mot miljø, miljøvennlig transport, i tillegg til kvaliteter knyttet til estetikk, byggeskikk og kulturminner, ble attraktivitet et viktig begrep ved innledningen av 2000-tallet. Stedsattraktivitet er nært knyttet til hvordan stedets identitet oppleves, noe som igjen er nært knyttet til stedets omdømme (Aure, Nygaard og Wiborg 2015). Å arbeide mot økt stedsattraktivitet og det å bygge et godt omdømme i konkurranse med andre steder og kommuner, ble en populær trend – primært motivert av ønsket om å holde på eller tiltrekke seg arbeidsplasser, næringsetableringer, arbeidstakere i etableringsfasen og turister. Det ble etablert nasjonale programmer for omdømmebygging, blant annet Distriktssenterets Omdømmeskole, der fokuset var på stedsomdømmearbeid, og hvor over 80 kommuner deltok (Krane 2018, Distriktssenteret 2018).

I forskningslitteraturen om sted, stedsidentitet og stedsutvikling finnes det et mangfold av perspektiver, og litteraturen på området er omfattende. Siden 1970-tallet har perspektivene på sted og stedsutvikling utviklet og endret seg i betydelig grad. Tidligere ble sted sett på som en passiv bakgrunnsramme – som en stabil, homogen og avgrensbar «konteiner» for sosiale strukturer og prosesser (Berg m.fl. 2012: 12). Siden har oppfattelsen av sted blitt mer kompleks, og innbefatter både subjektive, opplevelsesbaserte forståelser knyttet til stedsidentitet (sense of place) og forståelsen av stedet som en aktiv og integrert del av sosiale og fysiske utviklingsprosesser. Siden starten av 2000-tallet har sosiokulturell stedsanalyse (Røe og Vestby 2012: 43) vokst fram som et dominerende perspektiv. Dette perspektivet på stedsutvikling er særlig relevant fordi det fanger opp sammenhengene mellom de sosiale og kulturelle prosessene og de fysiske elementene som konstituerer stedet – både for innbyggerne og omverdenen. I stedsutviklingsarbeidet som er gjennomført i regi av Hedmark fylkeskommune siden slutten av 1990-tallet, er det nettopp lagt vekt på å kombinere fysisk tettstedsutvikling med bruken av historiske, kulturelle og sosiale elementer – for å få til en helhetlig stedsutvikling.

De ulike perspektivene sier noe om hva som til enhver tid anses som suksesskriterier for å lykkes med stedsutvikling. Hva som inngår i forståelsen av sted og stedsutvikling vil påvirke hvordan det jobbes, hvem som regnes som viktige aktører, hva som skal være målet og hva som anses som egnede virkemidler eller innsatsområder.

2.2. Satsing på stedsutvikling i en historisk, nasjonal kontekst

Siden 1980-tallet har det fra nasjonale myndigheters side vært fokus på utvikling av nærmiljøer – i en slik forstand at (det vi i dag omtaler som) stedsutvikling ble sett i et bredere perspektiv enn som gjenstand for ren fysisk planlegging etter plan- og bygningsloven (PBL). Bakgrunnen for dette var

blant annet at tiårene etter krigen var preget av sterk og rask samfunnsutvikling og utbygging i mange byer og tettsteder, samt bilismens frammarsj (Distriktssenteret 2018). Stortingsmeldingen om «bedre nærmiljøer» (1979-80), sammen med etableringen av Statens nærmiljøutvalg la grunnlaget for flere ulike lokale forsøks- og utviklingsprosjekter som handlet om forbedring av fysiske omgivelser, utemiljø og felleshus, kultur- og fritidsaktiviteter, tjeneste- og omsorgskvalitet, og næringslivsutvikling (Vestby 2018: 3). Denne fasens nærmiljøarbeid vektla helheten i nærmiljø og lokalsamfunn som rammen om folks hverdagsliv og barns oppvekstvilkår. I 1992 kom en ny stortingsmelding på feltet, «Om nærmiljøpolitikk», og i 1993 lanserte Miljøverndepartementet en veilederserie for fysiske stedsanalyser. Disse veilederne vektla i særlig grad arkitektoniske og visuelle stedsforminger, samt transportfaglige råd og veiledninger, men de inneholdt dessuten også veiledning knyttet til bruk av kulturminner og -miljøer. Veilederserien ble distribuert til alle landets kommuner (Vestby 2018: 3). Samme år ble Norsk Form etablert for å fremme design, estetikk og miljø i fysisk by- og stedsutvikling.

Ut over 1990-tallet var stedsutviklingstematikken høyt på agendaen, og det ble etablert og gjennomført en rekke større og mindre satsinger innenfor nærmiljø- og lokalsamfunnsutvikling. Miljøutfordringene og oppfølgingen av Brundtlandkommisjonens rapport satte sitt preg på arbeidet: Miljøbyer og miljøvennlig transport ble viktige begreper, og flere miljøgater med miljøprioritert gjennomfart ble gjennomført over hele landet (Distriktssenteret 2018). Erfaringene som ble gjort gjennom 90-tallets arbeid på området ble lagt til grunn for stortingsmeldingen «Bedre miljø i byer og tettsteder» (St.mld. nr. 23 (2001-2002)). Denne stortingsmeldingen la i sin tur føringer for senere policyutvikling på stedsutviklingsfeltet, herunder viktige planprinsipper for fremtidig by- og tettstedsutvikling (Vestby 2018: 4). Utvikling av fysiske og miljøvennlige strukturer med særlig fokus på sentrumsområder sto sentralt.

De sentrale myndighetene fortsatte utover 2000-tallet med ulike programmer og forsøksprosjekter, samtidig som flere andre aktører også fokuserte på temaet, eksempelvis KS (tidligere Kommunens sentralforbund) – gjennom blant annet nettverksprosjektet *Livskraftige kommuner* om miljø- og samfunnsutvikling i samarbeid med miljødepartementet (2006-2010). I 2006 ble Forum for stedsutvikling etablert av Miljøverndepartementet i samarbeid med Kommunal- og moderniseringsdepartementet, Statens vegvesen, Husbanken, Riksantikvaren og Norsk Form. Forumet, som fortsatt eksisterer, har som formål å øke den kommunale kompetansen på feltet, bedre det tverrfaglige samarbeidet mellom sektorer og forvaltningsnivåer, og fremme de positive, samfunnsmessige effektene av å satse på by- og tettstedsutvikling (Vestby 2018: 4).

Distriktssenteret – et kompetansesenter for distriktskommuner – ble etablert i 2008, etter at det i en NOU fra 2004 («Livskraftige distrikter og regioner») ble anbefalt å opprette et nasjonalt senter som skulle videreføre erfaringene fra blant annet utkantprogrammet, småsamfunnsatsingen og bygdeutviklingsprogrammene. Senteret kombinerer forskning og praktiske erfaringer om lokalt utviklingsarbeid i kommunene, og har som målsetning å utvikle livskraftig næringsliv og bolyst i bygde-Norge. I perioden 2010-2014 pågikk satsingen *lokal samfunnsutvikling i kommunene* (LUK) i regi av kommunal- og moderniseringsdepartementet (KMD). Dette programmet skulle styrke fylkeskommunenes rolle som aktive rådgivere og støttespillere for kommuner med utviklingsbehov (Vestby 2018: 5). I tillegg til de nasjonale programmene og satsingene nevnt eksempler på over, har de nasjonale myndighetene forsøkt å fremme inspirasjon og spredt eksempler på gode erfaringer innen stedsutviklingsarbeid gjennom utdeling av priser, herunder prisen *Attraktiv by – Statens pris for bærekraftig by- og stedsutvikling*. Distriktssenteret er sekretariat for prisen, som deles ut av Kommunal- og moderniseringsministeren.

2.3. Hva skal til for å lykkes med stedsutviklingsarbeid?

«Det å lykkes med å utvikle et tettsted er viktig for næringsliv og turisme, og kommunen ville finne ut hva som skaper attraktivitet, hva som skaper gode møtesteder, og så videre» (prosjektleder, Alvdal kommune).

Evalueringer og studier som tidligere har vært gjennomført av stedsutviklingsarbeid peker på noen mønstre som kjennetegner stedsutvikling som har blitt oppfattet som vellykket. De viktigste fellestrekkene – eller faktorene – som tydeligst kjennetegner vellykkede prosjekter omhandler grundig forarbeid, politisk forankring og gode medvirkningsprosesser (Distriktssenteret 2018, Omholt-Jensen 2005).

Det å gjennomføre et *grundig forarbeid*, gjennom for eksempel en stedsanalyse som kartlegger stedets historie, dets unike særtrekk, samt bruken av stedet og innbyggernes behov og ønsker for stedet anses som en essensiell suksessfaktor (Distriktssenteret 2018). Et grundig forarbeid legger grunnlaget for prosjektet og bør vise en overordnet retning for utmeisling av en plan, samt de mer konkrete tiltakene som skal gjennomføres i de senere fasene i prosjektet. Dersom et slik grunnlag mangler, eller forarbeidet er slurvete utført, kan det bli svært utfordrende å få til en helhetlig utvikling, samtidig som det kan bli vanskelig å få prosjektet godt nok forankret blant folkevalgte og innbyggere.

Studier og evalueringer peker videre på at god politisk forankring, i tillegg til det å skape forankring og engasjement gjennom *medvirkningsprosesser* er en forutsetning for god stedsutvikling (Omholt-Jensen 2005). Innspill og deltakelse fra innbyggerne blir oppfattet som den beste (og kanskje eneste) måten å sikre at stedet utvikler seg i en retning som innbyggerne faktisk ønsker. Nedenfra-og-opp-prosesser anses derfor som en forutsetning for at stedsutvikling skal lykkes. Innbyggerne er de som skal leve på og bruke stedet.

Andre faktorer som pekes på som kjennetegn ved prosjekter som har lyktes er aktiv bruk av lokalhistorie og lokalt særpreg – med sikte på bygging av identitet, engasjement og stolthet i lokalsamfunn.

I denne sammenhengen kan det være nærliggende å trekke fram erfaringene fra Tettstedsprogrammet¹, som var et omfattende stedsutviklingsprogram som ble gjennomført på begynnelsen av 2000-tallet. Programmet var et samarbeid mellom 16 kommuner, fire fylkeskommuner, herunder Hedmark, samt sentralmyndighetene i perioden 2001-2005, og innebar en satsing på miljøvennlige og attraktive tettsteder i distriktene, der de viktigste elementene var et nedenfra-opp-perspektiv, satsing på kvinner og ungdom, samt bruk av stedenes egne ressurser og egenart i stedsutviklingsarbeid. Viktige erfaringer fra Tettstedsprogrammet var at innbyggerne i

¹ Programmets fulle navn var «Program for miljøvennlige og attraktive tettsteder i distriktene» (2001-2005)

kommunene som deltok i programmet opplevde tettstedene som mer attraktive og miljøvennlige – og generelt bedre – etter programperioden² (Omholt-Jensen 2005). Evalueringene indikerte videre at Tettstedsprogrammet hadde bidratt til styrket identitetsfølelse, økt stolthet over eget sted, samt styrkets framtidstro på stedets vegne (Omholt-Jensen 2005). Relevant i denne sammenhengen var videre at også i Tettstedsprogrammet hadde fylkeskommunene en sentral posisjon som veiledere og kunnskapsformidlere overfor deltakerkommunene. Erfaringene etter programmet var ifølge evalueringene at kommunene opplevde samarbeidet med fylkeskommunene som positivt, og det ble lagt vekt på at rollen fylkeskommunene spilte som rådgiver, koordinator og katalysator for arbeidet var spesielt nyttig – i tillegg til fylkeskommunenes økonomiske tilskudd, hovedsakelig i form av utviklingsmilder knyttet til regionale utviklingsprogram (Omholt-Jensen 2005).

3. Stedsutviklingsarbeid i Hedmark

3.1. Innledning

I denne delen av rapporten gir vi innledningsvis en kortfattet, overordnet oversikt over stedsutviklingsarbeidet som har foregått i de 16 distriktskommunene i Hedmark i perioden 1998-2018, basert på dokumentgjennomgang. Deretter analyseres deler av stedsutviklingsarbeidet i noen av kommunene mer i dybden, basert på de seks gjennomførte intervjuene, i lys av funnene om hva som kjennetegner god stedsutvikling fra tidligere studier og evalueringer (som ble vist til over, jf. kap. 2.3).

3.2. Stedsutviklingsarbeidet i Hedmark

Fylkeskommunene er gitt en viktig rolle som regional utviklingsaktør. De er av regjeringen gitt en sentral rolle som pådriver og initiativtaker for å møte utfordringer knyttet til den regionale utviklingen. Stedsutvikling har vært ett av flere satsingsområder.³ Midler til regional utvikling gis over Kommunal- og regionaldepartementets budsjett, og det er fylkeskommunenes ansvar å forvalte disse til ulike formål og aktører i samarbeid med regionale partnerskap. Innenfor sitt geografiske område forvalter fylkeskommunene midler til regional utvikling som kommuner og andre aktører kan søke på. Virkemiddelordningen for regional utvikling er en av flere virkemiddelordninger for regional utvikling som er finansiert over bevilgningen fra Kommunal- og moderniseringsdepartementets kap. 551, post 60. Statsbudsjettet og det årlige oppdragsbrevet til fylkeskommunene setter overordnede politiske føringer og rammer for bruken av virkemidlene. For å nå målene om lokal samfunnsutvikling i distriktskommuner er det til sammen brukt 59 millioner kroner av disse midlene i Hedmark (3 millioner i året i gjennomsnitt).

Store deler av tidligere Hedmark fylke har utfordringer knyttet til demografisk utvikling og utvikling av næringsliv. En målsetning om å utvikle attraktive steder, som kunne lokke til seg innbyggere, næringsetableringer og turister, har lagt grunnlag for at tidligere Hedmark fylkeskommune satset på – og prioriterte – stedsutviklingsarbeid i fylkets 16 distriktskommuner i mer enn 20 år.

² Ifølge resultatene av en spørreundersøkelse gjennomført våren 2005 (Omholt-Jensen 2005)

³ Kilde: <https://www.regjeringen.no/no/sub/stedsutvikling/ny-prosess-og-verktoy/finansiering-2/id680430/>

Statsbudsjettet og det årlige oppdragsbrevet til fylkeskommunene setter overordnede politiske føringer og rammer for bruken av virkemidlene i virkemiddelordningen for regional utvikling. I statsbudsjettet for 2019 kuttet regjeringen kraftig i de regionale utviklingsmidlene, noe som for Hedmark fylkeskommune utgjorde en reduksjon i regionale utviklingsmidler for 2019 på 16 millioner kroner sammenlignet med året før.⁴ Dette førte til at det fra og med 2019 ikke har blitt avsatt midler til stedsutvikling i Hedmark fylkeskommune.

Hedmark fylkeskommune har både prioritert midler og oppbygging av faglig kompetanse til stedsutviklingsarbeid, og har vektlagt å bidra med økonomiske tilskudd og faglige bidrag til kommunene i forbindelse med utvikling av attraktive tettsteder i fylket. Det har ofte vært tatt utgangspunkt i stedsanalyser. Disse satsingene har vært prioritert i fylkesplanen eller i fylkets planstrategi, og det har blitt stilt krav om kommunalt ansvar eller eierskap og brede samarbeidsprosesser.

Statens vegvesen har også vært en viktig aktør i stedsutviklingssatsingen i Hedmark. Bakgrunnen for dette, ifølge en av våre informanter, er at stedsutviklingsprosjekter i tettsteder passer veldig fint inn med en av etatens kjerneoppgaver, nemlig trafiksikkerhet. Erfaring tilsier at når et veistykke i et tettsted rustes opp i tråd med urbane kvalitetskriterier hva gjelder utforming og materiale, senker bilistene hastigheten, og sikkerheten for myke trafikanter økes. I Hedmark ble det i 1998 opprettet en *Ressursgruppe for stedsutvikling for kommunene*, bestående av fylkeskommunen (plan, næring og kultur), fylkesmannen, Statens vegvesen, Stiftelsen Agora og Innovasjon Norge. Samarbeidet var forankret i en skriftlig samarbeidsavtale mellom aktørene, men gruppen anså seg ikke som et formelt partnerskap. Det formelle partnerskapet ble etablert mellom deltakerne i Ressursgruppa og den enkelte kommune.⁵ Ressursgruppas arbeid ble knyttet til kommunale prosjektplaner, og hensikten med opprettelsen av ressursgruppa var at den skulle bidra med kompetanse, veiledning og bistand i forbindelse med stedsutviklingsarbeid, i tillegg til at den skulle bidra når det gjaldt koordinering av ressurser i arbeidet – når det gjaldt prosess, planlegging og gjennomføring av tiltak.

Faglig har man i Hedmark brukt fortida – historien – aktivt i stedsutviklingsarbeidet, og man har forsøkt tatt utgangspunkt i det som særpreger lokalsamfunnene. Hensikten med bruk av lokalhistoriske elementer i stedsutviklingsprosjektene har vært å sikre bred forankring, identitetsbygging og stolthet blant innbyggerne. En slik innfallsvinkel har vist seg å være suksessfaktorer i andre stedsutviklingsprosjekter.

3.2.1. Overordnet oversikt over arbeidet med stedsutvikling i Hedmark

Hedmark fylkeskommune har deltatt i og gjennomført følgende nasjonale satsinger:

1994-1997	Distriktsutviklingsmidler til infrastrukturiltak med enkel gate- og plassopprusting.
-----------	--

⁴ Kilde: https://www.hedmark.org/globalassets/hedmark/om-fylkeskommunen/okonomi/okonomiplan-2019-2022_arsbudsjett-2019---pdf.pdf

⁵ Kilde: <https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/md/sub/stedsutvikling/vedlegg/innlegge-floro-regionalt-samarbeid.pdf>

1998-2000	Fylkesplanprosjekt stedsutvikling med opprettelse av regional ressursgruppe som støtte til kommunene Stor-Elvdal, Løten, Elverum, Eidskog.
2000-2005	Miljøvennlige og attraktive tettsteder (i regi av Miljøverndepartementet) – Hedmark som ett av fire fylker. Kommunene fra Hedmark som deltok var Tolga, Åmot, Elverum og Grue.
2006-2008	EØS-prosjekt «Lively Old Town», gjaldt fem byer i Gorenjska-regionen i Slovenia.
2006-2009	Småsamfunnssatsing (mindre tettsteder i nordligste kommunene i Hedmark (fjellregionen): Folldal, Tynset, Os, Tolga, Alvdal, Rendalen, Stor-Elvdal og Engerdal).
2010-2014	LUK-programmet “Kommunen som lokal samfunnsutvikler” (Kommunal- og moderniseringsdepartementet). Programmet hadde ti deltakerkommuner, hvorav sju deltok med stedsutviklingsprosjekt.

Følgende kommuner i Hedmark fylkeskommune har drevet stedsutviklingsarbeid med faglig og økonomisk støtte formidlet gjennom fylkeskommunen:

<i>Kommune:</i>	<i>Kort beskrivelse av stedsutviklingsarbeidet:</i>
Os	Fra tidlig 1990-tall: første generasjons miljøgate (del av Fra riksveg til gate, Vegdirektoratet 2003/2006). Siden 1990-tallet har det blitt forsøkt flere ganger med remobilisering for Os sentrum.
Tolga	Siden slutten av 1990-tallet har kommunen jobbet kontinuerlig med stedsutvikling for Tolga sentrum. Det startet med miljøopprustning av fylkesveg 30. I ettertid har det vært prosesser og planlegging som har gitt opprusting av gater/plassrom, gang/sykkelveger, skulpturpark, sentrumsboliger, landskapspleie, infosenter osv. I tillegg har det vært jobbet med Vingelen sentrum og etablering av møteplass og Nasjonalparksenter Forollhogna.
Tynset	Opprustning av sentrum i to runder på 2000-tallet (Parkevegen og Stasjonsområdet/Kirkevegen). Et BID ⁶ -prosjekt knyttet til Sentrumsutvikling (Interreg) for å styrke samarbeid med lokalt næringsliv. Småsamfunnssatsing handlet om grenda Kvikne.
Alvdal	Stedsutviklingsprosjekt på Steia var et stort prosjekt med bred involvering og tett samarbeid med Jernbaneverket om den historiske «stasjonsbyen Lilleelvdalen». Historisk stedsanalyse og reguleringsplan ga omfattende opprustning av gater, plasser og flere sentrale historiske bygninger. Småsamfunnssatsing handlet om grenda Strømmen.

⁶ BID står for «Business Improvement District», og var et prosjekt støttet av Miljøverndepartementet for forpliktende samarbeid og medvirkning mellom berørte aktører for å sikre god og bærekraftig næringsutvikling i sentrumsområder (kilde: <https://www.arkitektur.no/samarbeid-om-sentrum-bid?tid=268633>)

Folldal	Det ble utviklet en stedsanalyse og har vært gjennomført noen småprosjekter med opprustning av plasser i sentrum. I tillegg har det vært et prosjekt knyttet til identitet, og turistvegprosjektet har bidratt med infoplass knyttet til det historiske Folldal verk.
Rendalen	Stedsutvikling av vært en del av samfunnsutviklingsarbeidet «Veidemannskultur» som har hatt fokus på identitetsutvikling, stolthet og vertskapsrolle. Noen mindre fysiske tiltak er gjennomført: 7 Infoplasser/-tavler med felles design, samt opprustning ved rådhuset. Det har også vært en stedsutviklingsprosess på Åkrestrømmen.
Engerdal	Et bredt anlagt stedsutviklingsarbeid er gjennomført for Engerdal sentrum med åtte ulike delprosjekter – bl.a. trafiksikker bussløsning, Baggroa park med kunstverk støttet av sparebankfondet og et boligprosjekt. Igangsatt stedsutvikling på Drevsjø handler bl.a om opprydding og trafiksikkerhet for buss ved butikken og et sammenhengende stinett i sentrum.
Trysil	Fysisk opprustning av hovedgata og møteplasser i sentrum, samt opprusting knyttet til ny flomvoll. I 2006-2008 ble det gjennomført et stedsutviklingsprosjekt for å styrke sentrum, i forbindelse med Skistars videreutvikling av Trysilfjellet.
Stor-Elvdal	Stedsutviklingsprosjekt med ungdomsmedvirkning 1998-2000. Prosjekter har inkludert opprustning av sentrumsgata i to omganger. Etablert gang- og sykkelveg nordover fra sentrum. Småsamfunnsatsinga i kommunen handlet om Atna.
Åmot	Betydelig opprustningsarbeid i sentrum har vært gjennomført. Første generasjons miljøgate som ble etablert på 1990-tallet med enkel standard, og har senere har blitt rehabilitert. I tillegg har det blitt gjennomført betydelig opprustning av Rena Syd (et gammelt industriområde for Rena kartongfabrikk), torget og parkområder. Etter konflikter knyttet til fylkesvegopprustning av Tollef Kildes gate og bevaring av kulturminner, er det nå utviklet en mal for samarbeidsavtale om stedsutviklingsarbeid generelt.
Våler	Opprustning av hovedgata (fylkesveg) og sentrale plasser i løpet av en tiårsperiode. I tillegg har det vært gjennomført en prosess med stedsanalyse og plan for Braskereidfoss.
Åsnes	Kommunesenteret Flisa fikk s.k. «andregenerasjons miljøgate» (Kaffegata) som et utviklings- og læringsprosjekt i 1997/98. I tillegg er det gjort flere andre opprustingsprosjekt med rådhusplassen og andre gater/plassrom. Tilknytning og tilgjengelighet til det store sentrumsnære friluftsområdet Myrmoen, har også vært et viktig arbeid.
Grue	Stedsutviklingsprosjekt for tettstedet Kirkenær fra 2003 som ble en omfattende opprustning av riksveg, fylkesveg og plasser tilknyttet stasjonen. Veilederen «Sveitserhusbyen Kirkenær» ga økt kunnskap om historiske bygninger og bevissthet om vedlikeholdsarbeid. Fra 2015 har kommunen jobbet med et bredt stedsutviklingsprosjekt for Svullrya som sentrum av Finnskogen

	(opprustning områdene ved butikken/kirka, Svullryatjernet, kunst, boliger og historiske bygningsmiljø og arkitektkonkurranse om nytt skogfinsk museum).
Nord-Odal	Fra 2010 har det pågått et bredt anlagt stedsutviklingsarbeid for kommunesenteret Sand. Knyttingen til Storsjøen er bedret med etablering av Kjærlighetsstien og gang- og sykkel forbindelsen til skolen. Hovedgata er opprustet med ny bussløsning og plassdannelser. Nasjonal arkitektkonkurranse har gitt et nytt kombinert bibliotek, bank og boligbygg i rådhuskvartalet, basert på vinnerforslaget. Et nytt mobiliseringsprosjekt sammen med næringslivet skal nå mål om å øke tilflyttingen til kommunen.
Kongsvinger	Kontinuerlig byutvikling gjennom ulike planprosesser (sentrumsplan, festningsavenyen, Kongsvinger 2050). Kommunen jobber godt med planlegging og byutvikling og har vunnet to priser. Bidraget innenfor stedsutvikling er knyttet til prosjekt Øvrebyen/Festningen i 2010. Målet var mer liv og utvikling i den historiske bydelen. Kommunen fikk noen mindre tilskudd til byggeskikkveileder og opprusting av parkerings- og møteplasser i Øvrebyen.
Eidskog	Kommunen har hatt kontinuerlig arbeid med stedsutvikling siden starten med stedsutvikling av Skotterud i 1999. Det gjort betydelig arbeid med kommunale gater og plasser siden det, sist Børlis plass i jubileumsåret 2018. En remobilisering med fokus på barn og unges bruk ble igangsatt i 2018. I tillegg har kommunen hatt et omfattende stedsutviklingsarbeid på Magnor med opprusting av fylkesveg og nytt Magnor torg for 5,8 millioner kroner. Det er også gjennomført et arbeid gjennom flere år med å knytte sentrene sammen med et sti- og sykkelvegnett langs hovedvassdraget Vrangselva.

3.3. Et nærmere blikk på innholdet i Hedmarks arbeid med stedsutvikling

I dette prosjektet har vi, i tråd med oppdragsutlysningen, sett nærmere på arbeidet med stedsutvikling i noen av distriktskommunene i Hedmark. Denne delen av analysen er i hovedsak empirisk basert på intervjuene vi gjennomførte med seks informanter med ulik tilknytning til arbeidet, hvorav tre av disse var prosjektansvarlige for stedsutvikling i (tre ulike) distriktskommuner i Hedmark, to var ansatt i tidligere Hedmark fylkeskommune (nå ansatt i Innlandet fylkeskommune), med oppgaver knyttet til fylkeskommunens oppfølging av kommunenes stedsutviklingsarbeid, mens den siste var rådgiver i Statens vegvesen – med ansvar for vegvesenets stedsutviklingsarbeid i Hedmark. I tillegg til intervjuene er også referater fra erfaringsmøter Hedmark fylkeskommune gjennomførte med fem ulike kommuner i desember 2019 brukt som underlagsmateriale.

3.3.1. Om historie, identitet og stolthet

Som nevnt over (jf. kap. 2.3) har tidligere studier pekt på at innbyggere som er seg bevisste historien og det lokale særpreget til stedet de bor på kjenner en økt tilknytning til stedet «sitt», de er i større grad engasjerte i utviklingen i lokalsamfunnet sitt, samtidig som de trives bedre – og de vil dermed fungere som bedre «ambassadører» for stedet overfor omverdenen (Distriktssenteret 2018)

«Det virker som befolkningen bare.. - De har ikke tenkt over hva som har gjort at stedet har blitt etablert der det ligger, og hvorfor husene ser ut slik de gjør og alt sånt» (prosjektleder, Grue kommune).

Alle informantene i denne studien vektlegger at det å bygge identitet og stolthet gjennom bruk og formidling av stedsspesifikk lokalhistorie og lokalt særpreg er en helt essensiell del av stedsutviklingsarbeidet. Å gjøre innbyggerne til stolte ambassadører, for på den måten å drive omdømmebygging overfor omverdenen oppgis også å være en motivasjon bak dette.

En viktig del av den innledende fasen av i arbeidet er, som en av informantene formulerer det, at «man må ta utgangspunkt i det som er spesielt på akkurat det aktuelle stedet, (finne ut) hva det er man kan bygge videre på: Det er det som gror røtter, og det er det som gjør stedet interessant» (rådgiver, Statens vegvesen). Fra kommunenes side blir bruk av historie og lokalt særpreg knyttet til det å utvikle en unik identitet for stedet, samtidig som man bygger og styrker innbyggernes tilknytning til og stolthet over stedet. Fra fylkeskommunens side vektlegges i tillegg til dette også *historiens egenverdi*; en informant i tidligere Hedmark fylkeskommune uttrykte at stedsutviklingsprosjekter er nyttige (også) i den forstand at «det er en fin måte å få bekrefta og dokumentert historien på – det er en fin innfallsvinkel for å kunne få løfta historien fram» (rådgiver, Innlandet fylkeskommune).

Et eksempel på slik aktiv bruk av historie i stedsutviklingsprosjekter finner vi i Grue kommune, der kommunen har inngått samarbeid med en student ved NTNU som skriver masteroppgaven «Med husene som tidsvitner» som omhandler stedets historie med fokus på husenes arkitektur og funksjon. Med utgangspunkt i studentens arbeid vil kommunen utarbeide informasjonsplakater på relevante hus for å vise fram at de er særegne og har et innhold som er viktige for stedet.

Som en av informantene er inne på, kan aktiv bruk av stedets historie og særpreg virke positivt på innbyggernes engasjement – og dermed styrke medvirkningen i prosjektene:

«Det som også er morsomt er at når de først begynner med det, når de er i den prosessen med å se på historien og det å finne røtter, så er det veldig mye som dukker opp, og det er mye interessant og spennende. Og de blir jo så engasjerte selv. Det er givende – både for oss og dem, tror jeg» (rådgiver, Statens vegvesen).

Lokalhistorie og det stedsunike er i stor grad brukt som grunnlag for stedsutviklings-arbeidet i alle de undersøkte kommunene, og de vi har snakket med understreker at dette har hatt positive virkninger med tanke på bygging av identitet, stolthet og engasjement. Dette engasjementet har igjen, ifølge flere av informantene, bidratt til at det har blitt lettere å få innbyggerne involvert i medvirkningsprosesser.

3.3.2. Om medvirkning og engasjement

«For det første er [medvirkning] helt avgjørende for å få til et prosjekt. Fordi når lampene slukkes i prosjektet, så skal stedet utvikle seg alene. Hvis vi da skal ha noe som helst av verdi av det vi har satt i gang må befolkningen – grunneiere, lag og foreninger, barn og unge – være involvert. De må kjenne at det er deres eget» (prosjektleder, Grue kommune)

Av intervjuene som er gjennomført i forbindelse med denne studien, og dokumentene som er gjennomgått, framgår det tydelig at medvirkning har blitt sett på som et vesentlig element i stedsutviklingsprosjektene som er gjennomført i distriktskommunene i Hedmark. Formene for medvirkning har vært mangfoldige. I flere av kommunene har det for eksempel blitt arrangert åpne folkemøter, ideverksteder, og det har blitt organisert arbeidsgrupper – der innbyggerne arbeidet aktivt med ideer for utvikling av det aktuelle tettstedet. Flere av informantene har trukket fram barn og unges medvirkning som spesielt vesentlig – siden denne gruppen utgjør framtidens innbyggere, og derfor bør få sine stemmer hørt i spesielt stor grad. I listen nedenfor framgår de eksemplene på medvirkning som har vært trukket fram i intervjuene i forbindelse med stedsutviklingsprosjektene i casekommunene.

- Åpne møter
- Idéverksteder
- Arbeidsverksteder
- Arbeidsgrupper
- Referansegrupper
- Fysiske framtidsmodeller som plasseres på et offentlig sted der publikum ferdes (f. eks. bibliotek)
- Dugnad
- Deltakelse gjennom de representative kanalene (folkevalgte organer)

Når det gjelder innbyggernes engasjement, tyder det empiriske materialet på at dette gjennomgående har vært opplevd som høyt i casekommunene våre. Dette forteller informantene

fra både kommuner og fylkeskommunen, samt informanten fra Statens vegvesen, som riktignok påpeker at engasjementet har vært variert, og at jo mindre stedet er desto større har engasjementet vært. Et fenomen som flere viser til er dessuten at engasjementet blant innbyggerne øker jo mer de ser at stedsutviklingsprosjektet konkretiserer seg i synlige, fysiske endringer, når innbyggerne «ser at noe skjer».

3.3.3. Om synergieffekter

«Det interessante er jo at når det offentlige – kommune, fylke, stat, vegvesen – går sammen om å gjøre noen opprustninger i det offentlige rom, så ser vi at private grunneiere kommer etter – og de vil gjerne pusse opp, og de putter penger i både uterom og annet. Dermed får hele sentrum et løft» (rådgiver, Statens vegvesen).

I alle intervjuene som ble gjennomført snakket informantene mye om synergieffekter av stedsutviklingsprosjektene. Alle hadde eksempler på at arbeidet med stedsutvikling i regi av prosjektet påvirket andre aktører til å ruste opp uteområder og/eller bygg de hadde ansvar for. Informantenes inntrykk var at eiere av næringsbygg pusser opp fasader og fortau, og private huseiere i sentrum maler og ruster opp fasader, når de ser det skjer noe fra kommunens side i forbindelse med stedsutviklingsarbeidet. Opprustningen av det fysiske miljøet har blitt ytterligere forsterket som en ringvirkning av tiltakene som iverksettes i forbindelse med flere av stedsutviklingsprosjektene, og dermed får hele sentrum i disse stedene et løft, slik informanten fra Statens vegvesen formulerte det.

En annen synergieffekt av stedsutviklingsprosjektene, som det rapporteres om fra en informant i fylkeskommunen, er økt bruk av friluftsområder, for eksempel nyetablerte eller -oppustede parker, tur- og sykkelstier og andre utearealer til friluftsliv – og derigjennom en sannsynlig positiv effekt for folkehelsen.

Selv om prosjektene har en avgrenset tidsperiode, er målsetningen i alle tilfeller at tiltakene som gjennomføres skal føre til varige virkninger for utviklingen av stedet. Ifølge en av informantene i fylkeskommunen videreføres ofte mange av tiltakene i kommunens ordinære arbeid etter at stedsutviklingsprosjektene formelt sett har blitt avslutta:

«Det er klart at veldig mange av de tiltakene som har skjedd i forbindelse med stedsutviklingsprosjektene har blitt videreført som en del av det mer ordinære arbeidet. Kimen har liksom ligget mye i den basisen som ble lagt gjennom stedsutviklingsprosjekter» (rådgiver, Innlandet fylkes-kommune).

En utfordrende faktor er at fylkeskommunen fungerer som katalysator for igangsetting av arbeidet og som mentor underveis, men det er andre aktører som må videreføre det i ettertid. Dette er et kritisk punkt, og det er viktig at kommunene og de øvrige aktører settes i stand til å videreføre utviklingen av stedet. Det er også en fordel å ha faglige nettverk å spille på i etterkant av prosjektene. Stedsutviklingsprosjektene som har vært gjennomført eller blitt igangsatt kan føre til varige endringer i kommunenes arbeid over lang tid, både i den forstand at de fysiske opprustningstiltakene varer langt utover prosjektenes tidsramme, og fordi arbeidet med

prosjektene har ført til endringer i tilnærmingen til utvikling av stedet blant folkevalgte og administrasjon i kommunene – og blant innbyggerne.

3.3.4. Om samarbeidet mellom aktørene

«Det er kanskje noe av dette vi savner litt ellers i samfunnet, det blir så veldig enkelteierfokusert – uten at man tar det helhetlige grepet – der hvor det er byer, tettsteder og felles arealer» (rådgiver, Innlandet fylkeskommune).

Stedsutviklingsprosjekter tar for seg helheten ved utviklingen av et sted, og berører en rekke ulike aspekter ved et sted og et lokalsamfunn, også områder som er underlagt andre aktører enn kommunens myndighetsområder. Slike prosjekter kan derfor svært vanskelig gjennomføres av en kommune alene, men innebærer som regel at et samarbeid mellom en rekke aktører i ulike sektorer og på ulike nivåer tvinger seg fram.

«Trafikksikkerhet, miljøopprustning, arkitektoniske kvaliteter: Alt dette går på en måte hånd i hånd, det henger sammen» (rådgiver, Statens vegvesen).

Stedsutviklingsarbeid er dermed et skoleeksempel på det som kalles flernivåstyring. Også i Hedmark har det vært et utstrakt samarbeid, hvor fylkeskommunen vært en svært viktig samarbeidspartner for de involverte distriktskommunene – både økonomisk og faglig. Også Statens vegvesen har vært en viktig samarbeidspartner. Begge disse aktørene var med i ressursgruppen for stedsutvikling. Men også flere andre aktører har vært involvert – blant annet frivillige lag og foreninger, privat næringsliv, Fylkesmannen, ungdomsråd, med flere.

Når det gjelder samarbeidet med Hedmark fylkeskommune, har informantene i kommunene helt tydelig opplevd dette som svært godt. De framhever både den økonomiske og den faglige støtten fra fylkeskommunen som av essensiell betydning for både planleggingen av og gjennomføringen av stedsutviklingsprosjektene. Fylkeskommunen oppleves som lydhør og som en jevnbyrdig samarbeidspartner og rådgiver for kommunene. Følgende utsagn fra en av informantene i fylkeskommunen illustrerer at fylkeskommunene har hatt en bevissthet om at stedsutviklingsarbeidet ikke bør foregå som en ovenfra-og-ned-prosess, men at lokalsamfunnene selv skal bestemme over utviklingen:

«Det vil alltid være en fare, når man får slike midler, knyttet til hvordan fylkeskommunen opptrer; vi skal ikke bli en slags «overkommune», men være en samarbeidspartner som ønsker å støtte opp under det som faktisk ønskes når det gjelder utviklingen av et sted. Det er ikke slik at fylkeskommunen kan sitte og bestemme hvordan et lokalsamfunn skal utvikle seg. Men hvis vi kan være med på å legge til rette så er det veldig positivt» (rådgiver, Innlandet fylkeskommune).

Samarbeidet med fylkeskommunen oppleves som svært godt i kommunene, og fylkeskommunens faglige bistand har blitt satt svært stor pris på. På samme måte framheves også stedsutviklingsarbeidets effekt som positivt for samarbeidet internt mellom avdelinger i fylkeskommunen av en informant fra fylkeskommunen.

Når det gjelder Statens vegvesen rapporterer kommunene også her om at samarbeidet med denne aktøren har vært opplevd som svært godt. Vegvesenet har vært en meget god støttespiller når det gjelder tettstedene, forteller flere av informantene, og de opplever at etaten besittet god kompetanse på området. Informanten fra Statens vegvesen peker på at stedsutviklingsprosjekter i tettsteder passer som hånd i hanske med en av etatens kjerneoppgaver, nemlig trafikksikkerhet. Erfaring tilsier at når et veistykke i et tettsted rustes opp i tråd med urbane kvalitetskriterier hva gjelder utforming og materiale, senker bilistene hastigheten, og sikkerheten for myke trafikanter økes.

3.3.5. Suksessfaktorer

«Jeg tror at for å lykkes veldig bra med dette – i hvert fall ute på landsbygda – så må du ha ildsjeler. Og da mener jeg ikke bare ildsjeler i frivillig sektor, men du må også ha noen i offentlig forvaltning som brenner skikkelig for at forbedringen skal gjennomføres: Det krever både kløkt og pågangsmot, og at du reiser deg etter å ha gått på nesa flere ganger – for det gjør du – og prøver andre veier etter å ha fått nei både en og to ganger. Du må være en ildsjel, du må ha klokketro på prosjektet ditt, du må skaffe deg og bygge allianser for å få det til!» (rådgiver, Eidskog).

I intervjuene ble alle informantene stilt et åpent spørsmål om hvilke faktorer som bidrar til suksess når det gjelder stedsutvikling. De faktoren som ble nevnt flest ganger var økonomiske tilskuddsordninger og tilstedeværelsen av *ildsjeler* – engasjerte personer med gjennomføringsevne – både internt i kommuneorganisasjonen og i lokalsamfunnet ellers. Uten økonomiske rammer og personer som ønsker og evner å gjennomføre prosjektene, vil man ikke lykkes. Videre trekker alle informantene fram arbeid i nettverk som viktig for suksess. Det å få anledning til lære av andres erfaringer – trekke veksler på hverandres, fylkeskommunens og Statens vegvesens erfaringer og kompetanse i de regionale nettverkene – har kommunene opplevd som helt sentralt. Erfaringene fra Hedmark om samarbeid i nettverk er også i tråd med funn i tidligere evalueringer (Omholt-Jensen 2005).

«Det er klart at med den rollen som fylkeskommunen skal ha som samfunnsutvikler, dette med å både samhandle og legge til rette, så ser vi jo i hele Innlandet at – uansett om du har kalt det stedsutvikling eller ikke – der du får til samhandling mellom mange, der er det også lettere å lykkes» (rådgiver, Hedmark fk).

En annen faktor som ble nevnt av flere, var det å tidlig komme i gang med synlige tiltak – om så enkle – slik at folk i en tidlig fase opplever endringer og ser at noe «er på gang»; som en av informantene formulerer det: «Små suksesser synlige straks – de fire S-ene». En strategi for å oppnå dette er å sette milepæler i prosjektet, som også inkluderer fysiske tiltak i en tidlig fase i prosjektet. Dersom slike synlige, fysiske endringer uteblir for lenge inn i prosjektperioden risikerer man, ifølge flere av informantene, at folk glemmer prosjektet, eller avskriver det som et «skrivebordsprosjekt», slik at engasjementet minsker. Eksempler på slike enkle, umiddelbare tiltak som blir nevnt er blant annet rydding av kratt, oppsetting av informasjonsplakater, og malingsstrøk på fasader. En tredje faktor som blir trukket fram er god samhandling tverrsektorielt, også på et tidlig stadium – at man

snakker sammen for å finne ut hva som er mulig å få til. Videre blir *grundig forarbeid* trukket fram, sammen med *bred involvering*.

Læringsnettverkene mellom kommunene, som blant annet ble brukt i de større nasjonale satsingene (herunder LUK-satsingen) ble trukket fram av flere informanter som nyttige.

Det å ha med *eksterne aktører* i prosjektet som kan se stedet og lokalsamfunnet utenfra trekkes også fram som en suksessfaktor, men det framheves også som viktig at prosjektet har interne bidragsyttere som ikke forsvinner ut med kompetansen og erfaringen etter at prosjektperioden er avsluttet. Videre blir *politisk forankring*, *god involvering av næringslivet*, *kompetanse på søknadsskriving*, *dynamiske prosjektplaner* og *kontinuitet i prosjektledelsen* trukket fram som viktige suksessfaktorer.

4. Oppsummering – utfordringer og muligheter framover

4.1. Erfaringer fra arbeidet i Hedmark i lys av tidligere evalueringer

Oppsummert tyder datamaterialet som er innhentet i forbindelse med dette prosjektet at distriktskommunene i Hedmark har hatt gode erfaringer med gjennomføring av stedsutviklingsprosjekter. De er meget godt fornøyde med fylkeskommunens bidrag – faglig og økonomisk, på samme måte som de er fornøyde med måten Statens vegvesen har bidratt. Kommunene har tilsynelatende i stor grad lyktes med å få innbyggerne engasjerte og det vises til mange gode eksempler på medvirkningsprosesser. Flere av erfaringene om hva som skal til for å lykkes med slike prosjekter, høstet fra evalueringer av tidligere arbeid med stedsutvikling nasjonalt, virker å ha blitt implementert i kommunene i Hedmark, primært gjennom fylkeskommunens og vegvesenets faglige bidrag. Dette gjelder først og fremst grundig forarbeid (gjennomføring av stedsanalyser), dialog mellom aktørene som skal samarbeide (gjennom blant annet Ressursgruppe for stedsutvikling), grundige forankrings- og medvirkningsprosesser og aktiv bruk av lokalhistorie og lokalt særpreg i tettstedsutviklingen. Materialet innhentet og analysert i dette prosjektet tyder på at stedsutviklingsarbeidet i Hedmark har gjort mange av de samme erfaringene som tidligere evalueringer av slikt arbeid har pekt på, herunder evalueringen av Tettstedsprogrammet (jf. kap. 2.3). I likhet med evalueringer av dette omfattende programmet, tyder funnene våre på at stedsutviklingsarbeid tjener på grundige foranalyser, god planlegging, politisk forankring og grundige medvirkningsprosesser. Videre viser funnene våre – i likhet med evalueringen av Tettstedsprogrammet – at de involverte kommunene er svært tilfreds med fylkeskommunens rolle i prosjektene. En likhet er også at funnene tyder på at innbyggerne har vært engasjerte i arbeidet, og opplever styrket identitetsfølelse og stolthet over eget tettsted.

4.2. Muligheter framover

Når det gjelder videreføringen av arbeidet med stedsutvikling i kommunene uttrykker flere av informantene bekymringer knyttet til ny organisering av fylkeskommunen. Primært er bekymringene knyttet fylkets størrelse, økte avstander og identitet. Hedmarksidentiteten var innarbeidet, og nå starter et arbeid med å bygge identitet for og tilhørighet til Innlandet

fylkeskommune. I intervjuene fikk informantene spørsmål om hvordan den nye fylkeskommunen (Innlandet) best kunne bidra til en vellykket videreføring av stedsutviklingsarbeidet fremover. Informantene ønsker entydig at den nye fylkeskommunen skal satse videre på feltet, og de peker på at den nye fylket kan bidra på flere måter. Informantene nevner at fylkeskommunen bør få plass regionale ordninger (gjørne etter mønster av Ressursgruppe for stedsutvikling), og bidra til å skape nettverk og møteplasser for kommuner som vil arbeide med stedsutvikling. Videre bør fylket avsette midler til stedsutviklingsformål som kommunene kan søke på. Et tredje innspill, som flere informanter nevnte, var at det er essensielt at nye Innlandet fylkeskommune bevarer den kompetansen innenfor stedsutvikling som har blitt bygd opp siden 1990-tallet, samt at det lyttes til den erfaringen som er gjort i kommunene tidligere. En av informantene i fylkeskommunen påpeker at det må settes av statlige midler for at en slik satsing skal kunne videreføres framover.

I den nye fylkeskommunen uttrykkes det et ønske om å videreføre og -utvikle rollen som mobiliserer og tilrettelegger for utvikling i lokalsamfunnene. Som en av informantene uttrykker det:

«Samfunnsutviklerrollen står jo støtt – det er jo den rollen vi har. Det kan jo få andre former, men vi ønsker å være den tilretteleggeren – den som kan være med på å mobilisere. Det er kanskje noe av det vi bør dra med oss inn i den nye fylkeskommunen, også å ta med erfaringene man har fra stedsutviklingsprosjekter» (rådgiver, Innlandet fylkeskommune).

4.3. Anbefalinger

Oppsummert kan funnene fra dette prosjektet munne ut i noen anbefalinger til kommuner og fylkeskommunen når det gjelder stedsutviklingsarbeid. Disse anbefalingene oppsummeres stikkordsmessig under, og er i tråd med er i tråd med suksessfaktorene påpekt over:

- **Grundig planlegging**
- **Dynamiske prosjektplaner**
- **Bred involvering**
- **Politisk forankring**
- **Involvering av eksterne samarbeidspartnere**
- **Bygge nettverk for samarbeid og gjensidig læring**
- **Synlige tiltak i en tidlig fase**
- **Kontinuitet i prosjektledelse**
- **Fylkeskommunen som aktiv tilrettelegger og koordinator**

5. Referanser

- Arkitektur.no: *Prosjektbeskrivelse*. Url: <https://www.arkitektur.no/samarbeid-om-sentrum-bid?tid=268633> [sist besøkt 3.7.2020]
- Aure, M., V. Nygaard og A. Wiborg (2015): *Stedstilknytning: Materialitet, relasjoner og følelser*. I: Aure, M., N. G. Berg, J. Cruickshank og B. Dale: *Med sans for sted. Nyere teorier*. Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke, 2015
- Berg, N.G., B. Dale, A. Førde og B. Kramvig (2012): *Introduksjon: Metodologiske utfordringer i stedsanalyser*. I: Berg, N. G., B. Dale, A. Førde og B. Kramvig (red.) (2012): *Å finne sted. Metodologiske perspektiver i stedsanalyser*. Akademika forlag, Oslo
- Distriktssenteret (2018): *De lange linjer i stedsutviklingen. Sammendrag fra jubileumssamling mellom Forum for stedsutvikling og fylkeskommunene*. Distriktssenteret, Arendal (<https://distriktssenteret.no/wp-content/uploads/2019/02/De-lange-linjer-i-stedsutviklingen.pdf>) [sist besøkt 18.12.2019]
- Hedmark fylkeskommunes internettsider: Planfaglige tema (<https://www.hedmark.org/meny/vare-tjenester/planlegging/planfaglige-tema/#heading-h2-3>) [sist besøkt 13.12.2019]
- Hedmark fylkeskommune: *Økonomiplan 2019-2022. Årsbudsjett 2019. Fylkesrådets forslag*. Url: https://www.hedmark.org/globalassets/hedmark/om-fylkeskommunen/okonomi/okonomiplan-2019-2022_arsbudsjett-2019---pdf.pdf [sist besøkt 10.4.2020]
- Krane, M. S. (2018): *Omdømmehåndtering og lokaldemokrati. Uintenderte implikasjoner av strategiske tilnærminger til identitet og kommunikasjon for kommunene som lokaldemokratiske arenaer*. Ph.d.-avhandling, UiT Norges arktiske universitet, Tromsø (Lenke: <https://munin.uit.no/handle/10037/13443>)
- Omholt-Jensen, K. (red.) (2005): *Miljøvennlige og attraktive tettsteder. Erfaringer og anbefalinger fra Tettstedsprogrammet. Sluttrapport*. Miljøverndepartementet, Oslo.
- Regjeringen.no: *Fra Fylkesfora for stedsutvikling til hva da?* Url: <https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/md/sub/stedsutvikling/vedlegg/innlegge-floro-regionalt-samarbeid.pdf> [sist besøkt 10.4.2020]
- Røe, P.G. og G.M. Vestby (2012): *Sosikulturelle stedsanalyser: teorigrunnlag og metodologi*. I: Berg, N. G., B. Dale, A. Førde og B. Kramvig (red.) (2012): *Å finne sted. Metodologiske perspektiver i stedsanalyser*. Akademika forlag, Oslo
- Skjeggedal, T. og K. Harvold (2008): *Planleggings- og stedsutviklingskompetanse i kommuner og fylker*. Oslo: NIBR
- *Stedsutvikling – finansiering* (regjeringen.no). Url: <https://www.regjeringen.no/no/sub/stedsutvikling/ny-prosess-og-verktoy/finansiering-2/id680430/> [sist besøkt 10.4.2020]
- Vestby, G.M. (2018): *Fugleperspektiv på tre tiår med stedsutvikling*. Oslo: NIBR/OsloMet